

ВЛАДИМИР ПИШТАЛО

АНДРИЋ И ДРУГИ ХЕРОЈИ

У својој књизи *О Херојима, Обожавању Хероја и Херојском у Историји*, Томас Карлајл је поетски наговестио да су Пагани обожавали хероје исто као и звезде. Тако су их обожавали и младићи из Андрићеве генерације. Ах, има ли ишта узбудљивије него бити херој? Има ли већег пораза него живети обичним животом непрестаног увенућа? Тако су мислили сарајевски гимназијалци на почетку двадесетог века. Душе те генерације су кључале у котлу авангардистичких, националистичких и анархистичких узбуђења. Млади људи су заплитали рогове у гране и косе у звезда-не маглине. Идеја хероизма – истовремено исконска и савремена – наткриљавала је остале. Хероји су им показивали докле све човек може да иде и шта све може да постане. Јунаци су успевали да у саму историју упреду ту *мислерију у нама* коју зовемо *Ја*. Млади Босанци су веровали, са Карлајлом, да су управо Велики Људи душа и светлоизвор историје света.

Ах, бити херој! Бити онај кога покрећу кључне метафизичке силе. Живети у оргијастичком само-порицању дајући кроз своје тело и пулс израз оном што је више од нас. У једра такве индивидуалности дувају колективне силе народа, дионизијске силе природе и ветрови историје. Бити ничеански херој са сопственим моралом, биће победе и моћи, мера свих ствари! Таквом није довољан један живот, већ више њих. Као Заратустра херој стално превазилази себе. Он говори језиком дитирамба и кличе вечито – Да! – свим стварима...

Ах, клели су се босански младићи, бићемо пламене ракете уперене у небо, звезде које се распрскавају. И махаћемо одсеченом Медузином главом и одгонетнућемо Сфингину загонетку, украшћемо кербера из пакла, проплесаћемо кроз лавиринт, и на

Икаровим крилима одлетети ни прениско при магленом мору ни превисоко, близу сунчевом пламену.

Не Вешају Вас

За младиће из Андрићеве генерације, ничеанска преокупација херојством имала је снажну паралелу у локалном и епском. Дакле:

Који оно добар јунак бјеше цићо једанџућ брџико сабљом мане, брџиком сабљом и десницом руком њак двадесет одсијече глава? Оно бјеше Бановић Сџрахиња.

Марко Миљанов и Његош ни о чему нису мислили више него о одбрани других од себе и себе од других, у примјерима чојства и јунаштва. Гаврило Принцип је својим сељацима читао јуначке песме. У једној својој песми, писаној под Витменовим утицајем, Принцип се жалио што није живео друге животе. У локалној традицији нарочито су били бројни примери самоубилачког јунаштва. Стеван Синђелић је пуцао у барутану... Стеван Филиповић је подигао руке и викао под вешалима. Андрић је у *Знаковима* забележио како је суботичка активисткиња Лола Вол рекла жандару који ју је спроводио:

– Што дрхтите, не вешају вас.

Прво свиџање на Земљи

За младе Босанце, примери локалног јунаштва мешали су се са херојским покличима из светске литературе:

– Основни елементи наше поезије биће храброст, кураж и револуција. – њенио је Маринети. – ... Срца нам испуњава огроман њонос јер смо осетили да створимо сами, као светионици, стварајемо на џрудобрану насџрам армије неџријџелских звезда... Присуствоватемо рођењу кенџаура и ускоро ћемо видети џрве анђеље како леће! ... Хајдемо! Ово је џрво свиџање на земљи...

Ритам ових предратних речи може се без напора преточити у ритам речи које су цепале ваздух у Првом светском рату:

– Јунаци! Врховна команда избрисала је нас џук из бројног стварања... Ви немајте, дакле, да се бојите за ваше животице, који више не постоје... најред у славу!

Је ли Ниче у својим текстовима предвиђао митраљезе, бодљикаве жице и гасове Првог светског рата? Је ли о томе, и оном џосле, несвесно говорио док је најављивао неџоредиву џрандиозност долазећих генерација:

– Замислимо – позивао је – смели корак њих змајокољача и њоносну смелоси... да живе резолутино у здравој испуњеноси...

Наслов Ничеове књиге из које је узет горњи цитат је – *Рођење Трагедије*... Ниче није остао несвестан ироније која лежи у природи херојске амбиције. У каснијим књигама, он је сањао о убици монструма који постаје монструм и опомињао је да све што се дотакне хероја постаје трагедија.

А ово је већ мисао у Андрићевом тоналитету!

Андрић је веровао да је његова генерација, која је спрема-ла јужнословенско уједињење и атентат на Франца Фердинанда, била иста као и све друге генерације, изузев што је била богатија илузијама. О томе је имао времена да размишља у затвору, за време ратне глади и у доба послератног раскола у име јединства.

Пре Првог светског рата, Андрићеве очи су прелазиле по Ничевим редовима у којима су речи *дионизијско* и *аполонијско* ћудљиво мењале значења. Уморан од суперлатива чекао је да ускличници милосрдно престану. И престали су.

Андрић ће касније написати да му се код надреализма не свиђа оно „над”.

Исто је могао рећи и за идеју *над* човека.

Карел Чапек је, пишући о комунизму, приметио нешто што се може применити на било коју идеологију – на име да се идеологија базира на хотимичном непознавању живота. Андрићев реалистички инстинкт покушао је да примени ничеанску идеју на нама познати свет. У процесу је настало нешто слично карикатури, на име тип ироничног хероја. Овај иронизирани *нат* човек је, узгред буди речено, боље одсликавао самог Ничеа, док је грлио палог коња у Торину. Андрић никад није сумњао да изузетност постоји и да игра велику улогу у животу људи и друштва већ је сумњао да се то плаћа и да долази у неочекиваним облицима.

Каквим облицима?

Дозволите ми да препричам причу о једној озлоглашеној јунакињи и једном ужасном и једном смешном Андрићевом хероју, да бих на крају размислио о самом аутору као хероју у области књижевности.

Мушки Ред

Време се у Вишеграду могло мерити на време од пре и након момента кад се Аника *објавила*.

Тада се мушки ред окренуо на женско *наличје*.

Настала су Аникина времена.

Најстарије касабалије су се сећале Тијаниног вакта. *Јер и ... раније је било поосуџалица и сокачара па градићу или околини али ниједна није била толико лепа и није сипекла толику моћ као Аника. Бесна лепотица је смишљала ... зло и несрећу као што дружи свој мисли о кући, о деци и о хлебу, и тада се тек видело шта може да учини жена ошадница...*

Аника је могла да јој трговац донесе свој дневни пазар. Могла је да окупи људе у Добруну против воље добрунског попа. Могла је да озбиљни шеф полиције долази на њен позив као дечак. Могла је да наведе поповог сина да пуца на тог истог кајмакама. Могла је да покаже мушкарацима шта она може да уради са њиховим редом (у који је сумњала, као у помпезну, брбљиву, хвалисаву претпоставку). Аника је постигла да се уобичајени закони не односе на њу.

Није ли то дефиниција изузетности, проклетства, нељудскости хероја?!

И док се та лепа и самоубилачка беснуља на сваки начин ругала реду, круг засењених мушкараца око ње захватао све више не само слабих и порочних него и здравих и паметних људи... Један од њих је био и шеф полиције. Тај старији, пристојан човек био је више заблеснут Аником него други јер ју је боље видео. Знао да девојке као што је она нема – не само у касаби:

Кајмакам који је у живоју видео много жена... осетио је одмах да је ово нешто друго... Оштак се свети рађа и жени није било оваквог тела са оваквим ходом и погледом. Ово се није родило и израсло у вези са свим оним што га окружује. Ово се догодило.

Али није само њена лепота била изузетна. Аникина додатна нељудскост лежала је у томе што је била неустрашива. Суочен са ножем, херој из многих битака, Мустафа Маџар, потезао је пиштољ. Аники пиштољ није требао. Она је имала себе као оружје.

Када се неки богат и пијан Турчин у њеном дворишту развикао и почео да копа ножем по капији она је изашла и упитала га, муклим гласом, састављајући обрве

– Кога ћеш ти да убијеш? Ево ја уби! Мислиш неко се боји твога ножа, будало сеоска. Уби де!

Суочен са тим гестом из сакер-света, насилник је заборавио да има нож и стао зурећи, као да чека да она њега убије.

Пожуда је ујединила разједињене варошане и Аника је стекла ничеанску свемоћ над људима без разлике на веру. *Знала је поуздано да може да изведе све што замисли. То је знала и цела касаба.* Аника би била готова као нека идеализована феминистичка хероина, да није било самомржње особе која је погазила људска

правила. У касабџи многи су се молили за њену пропаст. На крају се осеватио њен малоумни брат а не изамбисани, заљубљени, Михаило. Жена која је касабџи била *и џаша и владика* једно јутро је пронађена мртва. Као што је, уосталом и желела.

Који је мрак у крви, из прича Боре Станковића, носио ову жену? Андрић је просто слегнуо раменима. Да ли се ради о повређеној заљубљености? Неосвећеној увреди? Демонском поносу?

Танталу није дато ни да пије ни да једе.

Аники јесте.

Али храна није имала укуса и вода није гасила жеђ. Ствари су пролазиле кроз њу. Она је остајала пуста. Иако је добила сва могућа задовољења настављала је да сипа у препуну чашу. Жена која је стајала изнад свих људи понављала је:

– *Осеватио би се ко би ме убио.*

Тиран Тиранину

Свијет је овај тиран тиранину а камо ли дуци благородној.

Не знам за бољу илустрацију Његошевог стиха од судбине Андрићевог јунака, Мустафе Маџара.

Монџируозни хероји

У класичној Грчкој нису херојем сматрали онога ко је добар већ онога ко је изузетан. У микенској владарској породици, на пример, кроз генерације су се смењивали клање, мегаломанија и канибализам. Тантал је испекао сина Пелопса и послужио га боговима. А онда је Тиест завео жену свог брата Атреја. Атреј је онда заклао Тиестове синове и нахранио брата њиховим месом. Онда је Атрејев син Агамемнон жртвовао кћерку Ифигенију боговима. Онда се Клитемнестра окупала у Агамемноновој крви. А онда је Орест убио мајку. И тако даље... Војводе из Тројанског рата, њихове жене, њихови преци и потомци су, по својој херојској улози, такорећи по службеној дужности, били „свети” а иначе спадају међу најстрашније ликове које је прича икад описала. Херкул, највећи грчки херој, који је зацртао границе цивилизованог света, истовремено је био лудак који је побио своју децу. Помамни Херкул, са својим џиновским апетитима, био је најмоћнији и најнемоћнији од свих људи јер је велики део живота провео као роб. Бесмртношћу су га богови наградили можда мање због јуначких дела а више због Херкулове огромне патње.

Са Друге Стране Славе

У ратовима против Аустријанаца и Руса, Мустафа Маџар се прославио *мимо све Босанце*. За његову славу је знао свако. Али Андрића је мање занимала слава него простор са друге стране славе. Писац нам је у овој знаменитој причи, поставио питања као што су: Како је то бити он? Како се постаје Мустафа Маџар? Шта то постаје Мустафа Маџар?

У младости Мустафа Маџар је био студент медресе и волео је књиге и музику. Тешко је рећи шта га је одвојило од зурле и књиге и, „однијело га” (како се у Босни каже, у трећем роду за судбинску силу) у рат.

Као фра Марко у смрдљиву пећину хајдука Ивана Роше, Андрић се увукао у Мустафин ум.

Мустафа...

Није подносио већину Турака. Хришћани су га испуњавали бесом. Душевно болестан човек без сна, није имао коме да се обрати. *Хоће је ђезирао а у љекаре није вјеровао*. Био је вешт у ратничком занату. (Чим ситуација постане озбиљна, лудака у њему је смењивао професионалац и тад се видело колико је стварно добар у ономе што ради.) У миру су га мучиле несаница и страх. Мустафи Маџару се страх *уицао у живо месо и, тици и шањи од свилена конца, сваки дан засијецао дубље...* Страх је парадоксално, престајао само у вихору битке. Тај страх био је и проклетство и кривица и прилично разуман одговор на свет који је...

Тиран тиранину.

Бар он је знао колико је страшан...

Мора се признати да је Мустафа Маџар гадна прича и да ју је лакше посматрати кроз моралистичка упроштења. У мученичком животу овог тиранина ништа није било драгоценије него мало сна пред зору. И тај чисти сан су почела да му разједају привиђења. Мустафи се плакало кад није могао да усне. Указивало му се прекорно лице његовог деде, мађарског потурчењака, Авдаге Маџара. Друга привиђења су била гора. Опседала су га нека деца са Крима. Како је мрзео те жилаве приказе које му се мигоље у рукама! У својој помами било му је жао што их је, са другим војницима, само силовао.

Пећи их је ђребало.

Као једном америчком психопати Маџару је постало жао што цело човечанство нема један врат па да га може удавити. Кад је човек у таквом стању, херојски тријумф који му људи приређују у Добоју постаје бесмислица. *Са гађењем је ђрошао кроз добојске улице и свешину која је урлала и играла*. У тренутку саме његове

прослављене победе, док се чула вриска пљачкаша и лелек прогоњених, Мустафа је понављао своју кључну мисао:

– *Свијет је њун гада.*

Андрићев поглед је изнутра, поглед из лудака. Њега заиста занима како се свет види из те позиције. Мустафа може некако да живи у рату а у миру никако. У рату своје приказе може да пројектује на људе од крви и меса па да на њих потегне мач. Не боји се ни да погине ни да убија. А боји се сенки и шума своје сопствене крви. Сенке му обузимају ум. Шум сопствене крви је знак живота, који је...

Тиран тиранину.

Живот је страشان, а Мустафа је страшна форма живота.

Мало је ликова у светској литератури језивијих од овог Андрићевог јунака и мало коме је тако као што је њему. Јер њему *снови долазе њрије неџо шћио и засћи... Премире од мрака у соби али не ѡали свијетла неџо насћавља да хода иако је вас у јези као у оклоју и не осјећа ноџу ѡод собом...* Кад је схватио да је опет спавао само трен *сави се од немоћна бјеса и ѡоче да шуче ѓлавом о земљу. Тако се дуџо бацао и режећи, вас зацјењен, ѓризао црвену кабаницу...*

Живот му је постао покушај бекства. Више пута је покушавао да одјаше изван граница кошмара. Безуспешно...

Коњ му је засћјајкивао од умора и зазирао од сјенки... Он је обамро и оћуио. Јурио је не осјећајући коња ѡод собом, вас у ѡрнцима. ... Узалуд је насћојао да расћјера два црна немирна колућа кроз које му се мућно указивао вас сјај дана.

Главна тврдња коју овде желим да изнесем, коју ће многи критиковати, је да Мустафа није лажни јунак. Он је прави јунак.

– *То ваще херојсћиво* – као да каже Андрић – *је ѡроблематћична кащегорија и долази и у оваквим ѡаковањима.*

Маџар је нека врста обрнутог свеца, психопатски Свети Себастијан. Изгледа као да он врши страшну дужност, потребну на кантару универзума. Мајстор контрапункта, Иво Андрић га је у овој краткој повести два пута приказао у ореолу. Прво, усред борбе, кад Мустафа упада међу Аустријанце који беже и *окреће се сћреловићо а завићлана сабља му шћири свијетлал круџ и хладан вјетар око њеџа.* Други пут је златни круг озарио његово црно лудило. То се десило када се Мустафа нагнуо над извор...

Тада се уљеда у води и видје лице осјенчено, као уљен ѡшамно али око ѓлаве му се савио ѓустћ рој мущница свака је ѡрожещћа сунцем и ѡоѓрава ѡа све заједно сачињавају ореол ѡищтрава и ѡанка свијетла... Коњ му се нещћо ѡлахну и ѡрже ѓа, рој се ѡомаче и расћави и ореол се разби.

Пре коначног слома Мустафа је застао у једној сарајевској кафеџиници. У почетку људи нису обратили пажњу на њега. Касно су му се загледали у лице. И тад...

...видјеше да су му очи сасвим заливане крвљу у којој је остала зјеница само као црна тачка у средини.

Ова прича није натуралистичка, како су неки тврдили, него симболистичка. У Андрићевој литератури има више ликова које ђаво куша. Једини се Мустафа на наше очи, претвара у демона.

*

Грчко схватање судбинске изузетности превазилази парове супротности и комбинује појмове хероја и антихероја. Мустафа Маџар је од оне врсте хероја, чији ум већина људи не би желела да посети.

Каква је Маџарева функција у космичком поретку?

По Казанцакису, највећу жртву доноси најнижи положај на свету. Тако је Јудина жртва бешчашћа већа од Христовог часног мучеништва. Има ли у свету ниже улоге од улоге Јуде-издајника?

Има.

Монструм-убица! Од тога нема горег. У босанском фаталистичком универзуму *он мора да буде оно што је да то не бисте били ви*. Размишљајући у том кључу може се учинити да страшни црни Маџар, који убија и мучи људе, подноси и некакву жртву за човечанство, носећи улогу грознију од осталих, коју нико други не би понео.

Жена се меца с небом

Мустафа Маџар је превише страشان да би био човек. Алија Ђерзелез нам се може учинити превише људски да би га убројали у хероје.

Алију Ђерзелеза, би зачас занело женско присуство.

Бол му је задавала ња њежност и љејоша у његовој близини...

Ђерзелеза би занела песма.

И њему би се учинило да му душу вуче и да ће, сад на, издахнути од превелике снаге.

Занела би га поверљивост.

Као и увијек кад слуша другог Ђерзелезу се чинило да говори право.

Занело би га саучешће.

На Увиу је Ђерзелез прескочио ријеку и поодбио коња... сагибао се, огледао којиша и није смио у очи да погледа коњу.

Песму о њему брегови су додавали бреговима.
Разбоље се Ђерзелезе, аман, аман.

*

У сезони поплава, залудницима који су коначили у хану код вишеградске Дјумрукане приближило се привиђење. Прво им се привидело а затим и приближило попрсе је јунака на белом пасту-ву. Виђен из даљине, Ђерзелез је изгледао величанствено, као Верокиова скулптура кондотјереа Колеонија. Са коња је сишао кри-воног човек, са нечим нескладним и мајмунским у покретима.

*Сад кад је сиџао с коња као са неког њијадесџала њоче да се
џуби сџрах и ресџекџ... један њо један њриближавали су му се ови
бјелосвџеџски људи с несвџесном жељом да се с њим изједначе или
да џа подреде себи.*

Узгред буди, Андрић се ничег није тако бојао као овога – једначења са подругљивим шљамом. Један од највећих његових страхова био је – не допустити безвреднима да ти се приближе, изједначе се, исмеју те.

Алија Ђерзелез се спремно спустио међу беспосличаре у хану, комично уздахнуо и стао свима да прича о лепој Венецијанки. Са њим су почели да збијају спрдњу пре свега извесни Мостарац и Фочак, а временом и остали. Чак му се и дечак који послужује крвезиљу изнад главе. Њима Ђерзелез плаћа пиће, пева, *дозива Венецијанку и уздиџе и џрича свима своју љубав, муџаво, неја-сно и смијеџно.*

– *А као заџџџо не би она моџла и моја биџџи?* – упитао га је у пићу Фочак.

Лукави Мостарац је сместа предложио да се њих двојица тр-кају ња ко џрије јабуџи оноџа је дјевојка. На дирек од љуљашке обесили су увелу црвену јабуку. Ђерзелез је спремно скочио на ноге, срећан што ће сад снага да проговори. Тркачи су засука-ли руке. Ђерзелез је повезао главу и дошао још краћи. Трка је почела.

*Леџџи Ђерзелез као крилаџи а Фочак се џосле два џри корака
заусџавио и џаџка ноџама у мјесџу.*

Победник се окренуо према подсмевачима држећи у руци своју глупу јабуку. У његовој глави почела је да свиће мисао да ту неко са неким шалу збија. Као натупштени талас стао је да се ваља назад, ка докоњаџима.

*Даљина и одсџојање су му враћали све џџџо је изџубио у
друџџџиву с њима.*

Сви су се разбежали. А Ђерзелез је проклео Венецијанку. Попео се на коња. И опет се отиснуо на путовања, кроз светски лавиринт светла и сенке у ономе што ће бити целоживотна потрага за увелом јабуком.

Путем је Ђерзелез срео још двојицу хероја из песме – браћу Мориће. Код њих је био цигански дернек. На дернеку се наша витка, зеленоока Земка, трострука распуштеница. И та архитипска жена на великој љуљашци пролазила је лево и десно пред Ђерзелезовом очима.

Она се дизала и дизала и сваки њуџ кад би била на највишој тачки отворила би очи да у слашком ужасу погледа ораницу и рјеку над бријегом.

Мало је људи било тако осетљиво на женску лепоту као наш смешни јунак, Ђерзелез. Он се осећао као да није она – него да је он на љуљашци.

Ђерзелез сједи и гледа, топи се и шири руке: збогом памети! Понијело га весеље и љепота и оне димије од џамбасме што се лепршају као барјак и мјешају се са врховима борова и с ведрим небом.

Жена је била застава. Жена се љуљала и љуљала читав свет. Жена је била недостижна. Жена се мешала са небом.

И, аман, наш неустрашиви, поверљиви, величанствени будалаш није могао оно што најобичнији и најзадњи човек може: да приђе жени. Какве је то све мађијске вештине и неразумљиве цепидлачке ситнице требало знати да се досегне жена? Та капија се могла откључати само варљивим и лукавим речима и начинима које Ђерзелез није знао. Као и Андрићев други јунак сликар – умјетник, Вјекослав Карас, он се надао да је довољно великодушно раширити руке. А тако са раширеним рукама постајао је још смешнији и изнова ударао у невидљиву препреку.

Мустафа Маџар и Аника су се одавно и сасвим одвојили од људи. Ђерзелез наизглед није. Како то мора изгледати – непрестано ширити руке ка нечем од чега си судбински одвојен а не желиш то да знаш? Пружати руке ка жени која ти је насушна, као ваздух или сан. Ка жени која се меша са небом...

Како је то бити он?

Цео свет је за овог јунака био закључан а кључеви су били невидљиви.

Уморан од покушаја, Алија Ђерзелез је завршавао код једине женске особе која му је доступна, Јекатарине.

Јекатарина није била узмичућа жена на љуљашци.

Проститутка, са малом кућицом у Доњим Табацима у Сарајеву, она је била увела јабука коју је могао задржати.

Белим рукама, сместа је почела да га распасује и он се питао:
Зашто се једино до Јекатарине иде право?
Зар јунаштво није довољно?

*

Андрићев полу-албански Ђерзелез је у бољем случају једноставан у најгорем случају будаласт. Он, који се може поузда-ти само у снагу је помало као чувени Кафкин уметник на трапезу који у животу има *само једну шийку*.

Давид и Голијат

Рећи ћете: али то су босански јунаци а то је „Тужна, брате, земља” како се правдао један Андрићев алкохоличар и достављач у *Причи о Кмету Симану*.

Мора да је другачије са јунацима и победницима у другим временима и поднебљима.

У ствари није.

Не само да је Андрић проблематизовао појам ничеанског јунака. Он је упозоравао против пијанства победе и опомињао да оно не гарантује сутрашње победе. Напротив. Писао је:

На једном великом збору сам видио добијеника на тиркама. Дахџао је као животиња док је зној пращину на њему преишва-рао у блашћо. Изгледао је као осуђеник: крвавих нођу... и са очима које су у несвесити тужно кружиле. Изгледало је као да је поклич хиљада само самилоситан дар најнесрећнијем од њих.

Тако изгледа Андрићева верзија Мештровићевог Победника.

Андрић се плашио немислеће победе. – *Та ваца победата има црвене очи и ниско чело* – додавао је: – *Све шћћо је наде, лејоити и уишехе на свеићу оићкрива се очима победених...* Погледајмо како велики писац описује библијског Давида након што је одсекао Голијатову главу. Давид је смрвљен, пада му мрак на очи и издише студен. Војска кличе. Побеђени беже.

Али шћћа да чини он сам, полунађ... с неошозивим делом које га је завишћлало и изнело овде и преићи да га ослейи, избезуми и саишре...

Ето тако изгледа ничеански победник.

Ако је то једном и била младићка поза и маска, она је временом окоштала у лице. Млади Андрић је једном овако повукао границу између себе и других:

– *Они су војници а ја сам леванити. Они се боре за побједу а моја борба нема краја.*

Ма колико човек иначе био слободан он заувек остаје роб својих архитипских антиципација.

То је записао Мирча Елиаде.

*

У одређеним тренуцима Андрић је морао попустити искушењу и замислити да и он на свој начин припада том глорификованом и проблематичном еснафу. Није му, каже, било ни четири године кад је уснуо да је са иконе *сицао свеџац и ѓредао му расџеће које је њему доџежало*. Да ли је Андрић замишљао и себе као јунака... у области литературе? Да ли је направио, по Канту, најчешћу људску грешку и изузео себе од општег правила? Да ли је бар о себи као јунаку мислио другачије?

Па није.

*

Андрић је упознао врсту поноса који је мучио Анику. Забележио је да је: *жеља за врхунцима, за савршенством у свему дијаболна... сестра ѓордосџи која уџроџацџује...* Био је приличан самомучитељ, као што се већ бива са перфекционистима. Једном је рекао: *Честџо ми се чини да сам ѓори и слабији од џоследњеџ међу људима*. Други пут је забележио: *Та будала коју сам носио у себи стварала је од моџ живџта стџалну џаџњу у којој је било и џаквих џренуџака џрема којима су све бајке о џаклу само бледа слика*.

Андрић-писац научио је да носи свој људски терет мрака, ако не онолико колико Мустафа Маџар а оно довољно да Мустафу Маџара замисли и опише. Маџар се осећао као да је у своју кожу зашивен са клупком змија. Он сам је био клопка, у коју је пао рођењем. И његов творац је упознао Маџарове црне несанице и неуспешну жељу за бекством. *У личне најџре – записао је – убрајам и стџрџљење које ми је неџходно да за извесно време џодносим себе џаквоџ какав сам*. Признао је: *Ја сам један од оних који целоџ своџ века, од џрвоџ џокреџа у мајчиној уџробџ до џоследњеџ џредсмџиноџ џрзаја – џраже излаз*.

Андрић је имао довољно Ђерзелезове гаргантуанске једноставности да би оживео овог архитипског Босанца. У младости, и он је полазио према људима али би се, као на неки тајни знак, ниоткуд дизао зид и он би ударио у њега. Сећа се да је *...ударао лијево и десно на враџа џуђих судбина али сва су... била за мене заџворена*. Касно је увидео да се та врата не отварају силом и закључио: *То си џи, Стџрацни, стџављао своју невидљиву руку из међу мене и свијеџа*.

А зашто би то виша сила имала интереса да младог уметника одвоји од света?

Андрић одговара:

Док писац не усје да угаси свој живој и док не усје да поспави између себе и познатој свети неперозирну и неперодорну завесу, на харџи пред њим неће добити облик ни живој ниједна сивар.

С муком и тугом се изводе јуначка дела, било у животу, било у литератури.

Са тугом са светом.

Муком са собом.

Црне несанице, кривице не зна се због чега, порицање умешаности у понижавајуће имагинарне заплете. То је, каже наш Нобеловац, за њега значило живети и успевати међу људима. Знао је шта значи бити као Маџар. Као Ђерзелез. Као Аника. И још горе, свет би му се помрачио кад би замислио ова три лика и многе друге како долазе и траже да им њихов творац положи рачуне.

*

Као и за троје његових јунака морамо се и за Андрића упитати:

Како је бити он?

Плиткови су на то питање одговарали баналностима. Они просто, нису имали личних искустава, мисаоних или егзистенцијалних, на основу којих би га разумели... Нису чули вапаје у *Знаковима крај љуша*, нити су их могли узети озбиљно. Да су добили Нобелову награду они се не би трезнили... Шта ОН има да се жали?! Да је Андрић имао главу својих критизера не би пагио од несаница.